

БЪЛГАРСКАТА ЕЗИКОВЕДСКА БИБЛИОГРАФИЯ – СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ¹

Милен Томов

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките

tomovm@ibl.bas.bg

Резюме. В доклада се разглежда накратко съвременното състояние на българската езиковедска библиография, като се констатира, че в момента тя е трудно достъпна, разпръсната в различни отделни издания и бази данни и с ограничени възможности за разкриване на съдържанието на първичната информация. Обосновава се необходимостта от създаване на единна онлайн библиографска платформа за езиковедска българистика, която да улеснява научноизследователската дейност у нас и в чужбина и да задоволява потребностите на езиковедите от актуална научно-библиографска информация. Националният и международният обхват на онлайн библиографската база данни изхожда от статута на Института за български език като централна институция за проучване, описание и документиране на българския език, което предполага и функционирането му като национален информационен център за издирване, събиране, съхраняване и предоставяне на научна информация по българско езикознание.

Ключови думи: *езиковедска библиография; научна информация по езикознание; библиографски технологии; български език*

Библиографската информация и научноинформационната дейност имат за цел да посредничат между огромния и постоянно нарастващ по обем публикационен масив и потребителите на информация. От друга страна, зрелостта на една наука се определя освен от натрупаните публикации в специализираната литература, в които се съдържат идеите и постиженията на тази наука, а също така и от състоянието на обзора и систематизацията на научната продукция в съответната научна област.

В историческия преглед на развитието и състоянието на научната информация по българско езикознание М. Кърпачева прави извода, че „общото състояние на информацията за новата и старата българска езиковедска литература ни дава основание да констатираме едно пълно библиографско-информационно покритие“ (Кърпачева / Karpacheva 1995: 506; срв. и обзорите у Найденова, Георгиева / Naydenova, Georgieva 2022; Стайкова / Staykova 2003: 28 – 32). Приемаме тази констатация за действителна, но заедно с това следва да добавим и твърде съществения факт, че без да се взема предвид равнището на теоретичната разработеност на езиковедската библиография като част от системата на специалната библиография, в момента българската езиковедска библиография е трудно достъпна и разпръсната в отделни периодични и непериодични издания (вкл. общи енциклопедии, специализирани справочници) и различни бази данни, на които тук поотделно няма да се спиране. Трябва да признаем, че за съвременния „дигитален“ потребител на информация е прекалено голям лукс да отделя съществена част от времето си, за да прелиства или преглежда книжка по книжка библиографски рубрики и годишници при индивидуалния подбор на научна литература, както и да следи за пълнотата на резултатите от търсенето в различните източници.

В съществуващото до неотдавна специализирано звено за научна информация при Института за български език аналитично е разработвана и периодично публикувана в сп. „Български език“ българистичната езиковедска библиография, както и чуждестранната българистична научна продукция. Впоследствие тази дейност се прехвърля в редакцията на списанието, като по различни причини в един момент е престанала да се извършва.

¹ Публикацията е подготвена с финансовата подкрепа на МОН по ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“.

Междувременно в новосформирания в рамките на Института Библиотечен съвет възниква идеята за разработване на библиографска платформа, достъпна в интернет, с възможност за автоматизирано търсене на библиографска информация във всички области на българското езикознание по различни канали: автор, заглавие, тематична област, ключови думи, дума или словосъчетание, географско име, търсене „за него/нея“ и пр. Във връзка с това в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ беше извършено анкетно проучване на поведението на езиковедите българисти у нас и в чужбина при търсене на библиографска информация в контекста на новата дигитална информационна среда и в условията на съществуващите в момента научноинформационни инфраструктури. Резултатите от това проучване категорично очертават необходимостта от разработването на онлайн библиография по българско езикознание, като в известна степен се разкриват и някои от предварителните потребителски очаквания към подобен ресурс и към функциите на езиковедската библиография като цяло (подробните количествени резултати от проучването и техния анализ вж. у Мичева-Пейчева / Micheva-Peycheva 2023). Едновременно с това в Службата за езикови справки и консултации при Института за български език постъпват запитвания за препоръчителна литература по езиковедски въпроси от изследователи, докторанти и студенти.

Необходимостта от създаване на единна онлайн библиографска платформа за езиковедска българистика произтича освен от подчертания вече по-горе факт, че в момента българската езиковедска библиография е трудно достъпна или разпръсната в отделни издания и бази данни, но също така и от обстоятелството, че публикуваната в сп. „Български език“ текуща библиография не позволява автоматизирано търсене на информация по различни критерии, а издаването ѝ в хартиен или PDF формат ограничава възможностите за детайлно разкриване на първичната информация. Създаването на единен онлайн библиографски ресурс значително ще улеснява научноизследователската дейност у нас и в чужбина, тъй като на едно място ще може да се получи най-пълна и най-актуална библиографска информация. Целта е и улеснението на учените при подготовка на публикациите и най-вече на библиографския апарат към тях.

Онлайн библиографската база данни ще има текущо-регистрационен характер с национален и международен обхват, като се гарантира максимално библиографско-информационно покритие на езиковедската българистика. В базата ще се включват и трудове по българско езикознание, излезли в чужбина както от български, така и от чужди автори. Този максимален обхват изхожда от статута на Института за български език при БАН като централна институция за проучване, описание и документиране на българския език, което предполага и функционирането му като национален информационен център за издирване, събиране, съхраняване и предоставяне на информация по българско езикознание.

По този начин ще се продължи и прекъснатата от известно време традиция за пълно текущо библиографиране на българската езиковедска литература, започнало със самото създаване на списание „Български език“, чиято библиографска рубрика от своя страна е наследник на библиографията в Известията на Семинара по славянска филология.

Допълнителните предимства на предвиждания за разработване библиографски ресурс са следните:

- оперативност при попълването на нова и най-нова библиографска информация;
- аналитично библиографско разработване на непериодичните сборници и други издания, които до момента не са всестранно разкривани по съдържание, а са регистрирани като книги;
- по-голяма дробност на класификационната схема със стремеж за отразяване на актуалното развитие на езикознанието, на неговите интердисциплинарни направления, гранични и мощни дисциплини;
- възможност за търсене по ключови думи;
- възможност за търсене по дума или словосъчетание (експлицирани в заглавието или в текста на публикацията);
- възможност за търсене по вид публикация (монография, статия, рецензия и пр.);
- възможност за търсене по хронологичен обхват;
- предоставяне на линк към електронна публикация или на пълнотекстов достъп;
- предоставяне на формат за цитиране;
- предоставяне на транслитериран формат на библиографското описание;

- възможност за трансфер на стандартизирани библиографски записи чрез формата MARC21;
- възможност за генериране на списъци с резултати от търсенето в различен формат;
- възможност за прецизиране на търсенето и предлагане на допълнителни подобни резултати;
- линк към библиотечен каталог за директно издирване на документа.

Така разработената платформа ще предоставя научна информация извън граница, като едновременно ще популяризира развоя на българската лингвистична мисъл и научните постижения на българското езиковедство и ще подпомага българистичните изследвания в чужбина, задоволявайки потребностите на езиковедите от актуална научно-библиографска информация.

В нашето виждане е необходимо да се библиографира и литературата върху чуждоезичните и билингвистичните общности в България (турци, власи и пр.) – българска и чуждестранна, тъй като те са компонент на българската езикова ситуация и представляват обект на държавна езикова политика според Конституцията на Република България.

Без пълно специализирано библиографско покритие към момента са например постоянно нарастващите публикации в специализираните лингвистични електронни библиотеки и списания. От страна на специалната библиография извън вниманието е останала и масовата периодика (вестници, списания и др. под.), където са публикувани многобройни интервюта, актуални съобщения и популярни публикации или се поддържат редовни езикови рубрики. Напоследък се увеличава броят на издаваните тематични сборници, резултат от изпълнението на различни проекти, на сборници, посветени на годишнини на езиковеди, както и на сборници от конференции, чието издаване се улеснява от възможностите за достъп до външно финансиране на научноизследователската и публикационната дейност. Всички тези издания следва да бъдат аналитично библиографски разработени, за да се разкрие съдържанието им своевременно и в пълнота. От друга страна, обект на библиографиране следва да бъде не само литературата върху езика, но и най-разнообразните езикови ресурси, например езикови корпуси и езикови бази данни, ресурси на електронни носители, онлайн езикови справочници и други видове информация.

Преимуществено и текущо ще се въвеждат публикациите, излезли в България, като междуременно ще се провежда редовно издирване на българистични езиковедски публикации в чужбина с цел включването и съдържателното им разкриване в библиографската платформа. С цел обединяване в единна база ще се включва и ретроспективно информация от допълнителни библиографски източници – тематични библиографии, библиографии на учени, библиографски обзори в различни периодични издания и др.).

Следва да се отбележи, че Универсалната десетична класификация (УДК), прилагана в рамките на общата библиография и в библиотечната систематизация, не е изцяло адекватна на езиковедските направления и поднаправления и не е съобразена напълно със спецификите на отделните езици; тя не отразява и актуалната динамика в съвременното развитие на езиковедството и неговите интердисциплинарни направления.² Това налага създаване на гъвкава и осъвременена класификационна схема, отчитаща актуалното развитие на езиковедството. Тази класификационна схема ще се допълва и компенсира чрез подробна система от ключови думи. В основата на новата класификационна схема ще стои класификацията от досегашната текуща библиография в сп. „Български език“ (вж. Кърпачева 1995: 507 и текущо публикуваните в списанието библиографии), като отделните класификационни рубрики ще се допълват съобразно международната лингвистична библиография (BRIL), но съобразено на първо място със спецификата на българското езиковедство и с традициите в лингвистичното описание на българския език и на българската езиковата ситуация. Класификационната схема ще може да се детайлизира и прецизира в зависимост от натрупването на публикации в съответните раздели.

Международният формат за библиографски записи MARC21 осигурява необходимата универсалност на библиографския запис като единна логична структура, което дава възможност за достъп до данни и гарантира адекватен обмен на библиографска информация на национално и

² Като съществуващ проблем в общата езиковедска библиография може да се посочи и обстоятелството, че самите библиографиращи лица не са езиковеди, т.е. по същество не са потребители на библиографска информация по езиковедство, което от своя страна води до случаи на неадекватно класифициране на публикациите по съдържание.

международно равнище. Възможността да се изтеглят готови библиографски записи от електронни библиотечни каталози, в които вече са налични съответните библиотечни документи, а и техни дигитализирани копия, в същото време представлява плодотворно използване на съществуващата информация и на дигитализацията, както и на натрупания професионален библиографски опит. В това отношение са предприети действия за сътрудничество с Централната библиотека на БАН.

Като перспективни дейности по реализирането на онлайн библиографската платформа могат да се посочат следните:

- аотиране на библиографските описания; включване на резюметата към публикациите;
- въвеждане на списъците с цитирана литература към публикациите с линкове към съответните публикации в базата и извън нея (с възможност за проследяване на цитиранията и междутекстовия научен диалог), което би подпомогнало и атестационната дейност;
- разработване на авторска база данни – биографични сведения за автора, научноизследователски профил, линкове към лични и служебни страници на автора, което ще обогати информацията и знанията за него;
- разработване на база данни на периодичните издания и лингвистични поредици (годишнини, история, основатели, главни редактори и пр.);
- популяризаторски модул, сигнална информация за новоизлезли публикации;
- рубрика (научни съобщения, дискусии, „Въпроси и отговори“; в периодичните и непериодичните сборници – разделът, под който е поместена публикацията).

С цел реализиране на описания проект за онлайн библиографска платформа, в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ е включена специална дейност под названието *Онлайн библиографска платформа „Езиковедска българистика“*. Библиография на българската езиковедска литература. С помощта на Програмата е осъществен избор на специализиран библиографски софтуер eVerbis на чешката компания KP-SYS (<https://verbis.io/en>). Освен че отговаря на най-съвременните постижения в областта на библиотечните и библиографските технологии, той се разработва и развива постоянно, но от гледна точка на целите на ННП „Българистика“ е важен именно фактът, че Чехия е страна с богати традиции в чуждестранната българистика, а Прага, както е известно, и до днес е традиционен център на чешката българистика. От съществено значение е това, че компанията, разработваща библиографския софтуер eVerbis, обслужва също и чешката езиковедска библиография, разработвана съответно в Института за чешки език, която редовно и ретроспективно регистрира и чешката българистична научна продукция, а това от своя страна позволява автоматично импортиране на голям брой съществуващи вече библиографски записи и бързо и адекватно представяне на тази продукция в новоразработваната българистична езиковедска библиографска база данни.

За заключение нека напомним отново какви предимства предоставя онлайн библиографската платформа за българска езиковедска литература:

- уникалност – аналитично разработване на сборници;
- по-голяма дробност и гъвкавост на класификацията и системата от ключови думи;
- търсене по дума или словосъчетание (ако е експлицирана в заглавието или в заглавия на части от текста);
- ликовете към електронната публикация или пълнотекстов достъп;
- формат за цитиране;
- транслитерирана версия на библиографското описание.

Онлайн библиографията на българската езиковедска литература има за цел осигуряването на пълно информационно обезпечаване на езиковедската работа и повишаването на библиографската осведоменост на езиковедите българисти у нас и в чужбина, както и на уменията им да използват различни източници на информация. В особено голяма степен това важи за младите специалисти, които трябва да отговорят на съвременните изисквания, поставяни от информационното общество и от развитието на информационните технологии в областта на научната комуникация. С това също така се подкрепя и се ускорява процеса на интегрирането на българското езиковедско знание в световното научноизследователско пространство.

Цитирана литература / References

- Кърпачева 1995: Кърпачева, М. Съвременното състояние на научната информация по българско езикознание. – *Български език*, № 5 – 6, с. 506 – 508. (Karpacheva 1995: Karpacheva, M. Savremennoto sastoyanie na nauchnata informatsiya po balgarsko ezikoznanie. – *Balgarski ezik*, № 5 – 6, pp. 506 – 508.)
- Мичева-Пейчева 2023: Мичева-Пейчева, К. Езиковедите за информационните ресурси по езикознание. – *Дзяло*, № 27. <https://www.abcdar.com/magazine_XXVII.php> [15.01.2024] (Micheva-Peycheva 2023: Micheva-Peycheva, K. Ezikovedite za informatsionnite resursi po ezikoznanie. – *Dzyalo*, № 27.<https://www.abcdar.com/magazine_XXVII.php> [15.01.2024].)
- Найденова, Георгиева 2022: Найденова, С., Г. Георгиева. Централната библиотека на БАН – Национален център по специална библиография. – *Библиотека*, № 1, с. 119 – 123. (Naydenova, Georgieva 2022: Naydenova, S., G. Georgieva. Tsentralnata biblioteka na BAN – Natsionalen tsentar po spetsialna bibliografiya. – *Biblioteka*, № 1, pp. 119 – 123.)
- Стайкова 2003: Стайкова, Цв. *Специалната библиография в България. Съременно състояние и перспективи за развитие*. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. (Staykova 2003: Staykova, Tsv. *Spetsialnata bibliografiya v Bulgaria. Savremenno sastoyanie i perspektivi za razvitie*. Sofia, Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.)

BULGARIAN LINGUISTIC BIBLIOGRAPHY – CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

Milen Tomov

Institute for Bulgarian Language „Prof. L. Andreychin“
Bulgarian Academy of Sciences

tomovm@ibl.bas.bg

Abstract. The paper briefly examines the current state of Bulgarian linguistic bibliography, stating that it is currently difficult to access, scattered in various separate publications and databases, and with limited opportunities for revealing the content of the primary information. The paper argues that there is a need to create a unified online bibliographic platform for Bulgarian linguistic studies that would facilitate research activities at home and abroad and satisfy the needs of linguists for up-to-date scientific and bibliographic information. The national and international scope of the online bibliographic database stems from the status of the Institute for Bulgarian Language as a central institution for the study, description and documentation of the Bulgarian language, which implies its functioning as a national information centre for the search, collection, storage and provision of scientific information on Bulgarian linguistics.

Keywords: *linguistic bibliography; scientific information in linguistics; bibliography technologies; Bulgarian language*

Milen Tomov
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
Sofia 1113
Bulgaria

<https://doi.org/10.7546/ConfIBL2024.05>